

Handreiking: Burgerschapsonderwijs voor Nieuwkomersvoorzieningen

Inhoudsopgave

Deel 1. Achtergrondinformatie	2
Inleiding	2
Context primair onderwijs aan (eerstejaars) nieuwkomers	4
Burgerschapsonderwijs in het onderwijs aan nieuwkomers	5
Leeswijzer handreiking	5
Deel 2. Stappenplan	6
STAP 1: Leerlingenpopulatie in kaart brengen	7
STAP 2: Burgerschap definiëren en visie formuleren	8
STAP 3: Concrete leerdoelen formuleren	9
STAP 4: Lesstof en activiteiten vaststellen	10
STAP 5: Samenhang aanbrenge	11
STAP 6: DOEN! Het curriculum wordt in praktijk gebracht.	12
STAP 7: De resultaten in kaart brengen	13
STAP 8: Het burgerschapsonderwijs evalueren en bespreken	14
STAP 9: Zijn we goed op weg?	15
Deel 3. Kerndoelen/richting inhoud planning	16
Format hoofddoelen en inhoud burgerschapsonderwijs voor nieuwkomersvoorzieningen	17

Download
het format op
pagina 17.

Deel 1: Achtergrondinformatie

Inleiding

*'Vanaf 1 augustus 2021 gelden nieuwe wettelijke eisen voor bevordering van burgerschap in het (speciaal) basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs. Deze wettelijke opdracht om 'actief burgerschap en sociale cohesie' te bevorderen, verduidelijkt de burgerschapsopdracht uit 2006.'*¹ Met ingang van 1 augustus 2022 wordt van alle scholen verwacht dat de wettelijke burgerschapsopdracht invulling krijgt. De Inspectie van het Onderwijs ziet toe op de eisen uit die wet en treedt zo nodig handhavend op.

Uit het onderzoekskader² bijlage 3 waarderingskader nieuwkomersvoorzieningen type 1 en 2: *'Burgerschap richt zich tenminste op bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de kennis, houdingen en vaardigheden die daarbij van belang zijn. Dat geldt evenzo voor de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn in de pluriforme democratische samenleving, en de kerndoelen die daaraan gerelateerd zijn (De wettelijke opdracht tot bevordering is ook herkenbaar in een aantal kerndoelen voor primair onderwijs, die eveneens op sociale en maatschappelijke competenties betrekking hebben).'*

1 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023, June 27). Wettelijke opdracht burgerschap. Burgerschap | Inspectie Van Het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/wettelijke-opdracht#:~:text=Vanaf%201%20augustus%202021%20geldt,verduidelijkt%20de%20burgerschapsopdracht%20uit%202006>

2 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024, 26 augustus). Onderzoekskader 2021 voor het toezicht op de voorschoolse educatie en het primair onderwijs. Publicatie | Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderzoekskaders/documenten/publicaties/2021/07/01/onderzoekskader-2021-primair-onderwijs>

Om een adequate ondersteuning te bieden bij invulling geven aan burgerschapsonderwijs po, vo en mbo is het Expertisepunt Burgerschap opgericht. In 2021 is de uitgave 'Ijkkunten voor goed burgerschapsonderwijs' gepubliceerd, een gezamenlijk product van de PO-Raad, VO-raad, MBO-raad, Stichting School & Veiligheid en de Academische Werkplaats (AWP) Sociale Kwaliteit onderwijs. Deze publicatie is een handreiking, bedoeld ter ondersteuning van de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs op nieuwkomersvoorzieningen en volgt de Negen-Ijkkunten voor goed burgerschapsonderwijs.

Het onderwijs aan nieuwkomers is continu in beweging. De in- en uitstroom en onderwijsbehoeften van leerlingen kunnen door mondiale ontwikkelingen snel veranderen. Dat vraagt om een op de doelgroep afgestemde invulling van de burgerschapsopdracht. De LOWAN-PO handreiking Burgerschap schrijft scholen niet voor wat ze moeten doen, maar helpt scholen om stapsgewijs tot goed burgerschapsonderwijs te komen. In deze handreiking zijn de in maart 2024 door het SLO gepubliceerde conceptkerndoelen voor burgerschap opgenomen.

Met dank aan de samenwerking:

- Leden van de klankbordgroep (Ingrid Schmitz, Taalschool de Brink Baexem; Eva Schaepkens, BS Boon 's-Hertogenbosch; Helga Hoogendoorn, De Fontein Breda; Sanae Dahoui, Amsteltaal Amstelveen; Irna Koot, Nieuwkomersschool Zwolle; Annemarie Pipers, De Globe Enschede)
- Expertisepunt Burgerschap
- Beleidsadviseurs LOWAN
- PO-Raad

Verder lezen:

[AWP Sociale Kwaliteit e.a. \(2021\), Ijkkunten voor goed burgerschapsonderwijs. Amsterdam: AWP-SK.](#)

[Ijkkunten voor goed burgerschapsonderwijs - School en veiligheid](#)

[Wettelijke opdracht burgerschap | Burgerschap | Inspectie van het onderwijs \(onderwijsinspectie.nl\)](#)

[Aan de slag met burgerschap in het basisonderwijs](#)

[Burgerschap - SLO](#)

Context primair onderwijs aan (eerstejaars) nieuwkomers

De scholen die het onderwijs aan de eerstejaars nieuwkomers verzorgen, hebben de opdracht om ervoor te zorgen dat de leerlingen zo snel en zo goed mogelijk kunnen aansluiten bij hun leeftijdsgenoten in het regulier onderwijs. De doorstroom betreft de overstap van een taalschool/-klas naar het reguliere basisonderwijs, ISK of het reguliere voortgezet onderwijs.

De doelgroep in het primair onderwijs aan (eerstejaars) nieuwkomers kan per school/regio verschillen. Deze verschillen kunnen onder andere voortkomen uit de vestiging van een AZC of een tijdelijke opvanglocatie; een omgeving die veel arbeidsmigranten aantrekt of juist kennismigranten. Daarnaast is de instroom in het primair onderwijs aan eerstejaars nieuwkomers ook sterk afhankelijk van migratiegolven door oorlog, onderdrukking of schaarste.

Zodra de nieuwkomersleerling in Nederland is, wordt op zo'n kort mogelijke termijn gezorgd voor het starten van onderwijs. Alle leerlingen

in het onderwijs aan nieuwkomers hebben één ding gemeen en dat is dat zij de Nederlandse taal leren, maar ook dat zij hun eigen diversiteit aan achtergrondkennis, belevingswereld en cultuur meenemen. Daarnaast zijn zij nog niet bekend met de waarden en normen van de Nederlandse (multi)cultuur.

De voorbereiding op doorstroom naar het reguliere onderwijs spitst zich daarom niet alleen toe op het leren van de Nederlandse taal, maar ook om de leerlingen voor te bereiden op deelname aan de Nederlandse maatschappij. Daarmee is burgerschap een rode draad binnen het onderwijs aan nieuwkomers.

Meestal volgen zij voor een korte tijd -ongeveer één jaar- onderwijs op een nieuwkomersvoorziening. Dat vraagt om realistische verwachtingen omtrent het burgerschapsonderwijs. Daarvoor is het belangrijk om passende hoofddoelen burgerschap te formuleren.

Burgerschapsonderwijs in het onderwijs aan nieuwkomers

Scholen die het onderwijs aan nieuwkomers verzorgen, staan voor de opgave om voor burgerschap een doelgericht en samenhangend curriculum dat past bij de leerlingenpopulatie te hebben. Waarbij het leren van de Nederlandse taal- en cultuur in brede zin centraal staat en de leerinhouden daarop zijn afgestemd (IvhO, 2023)

In het onderwijs aan nieuwkomers weten we dat het passend maken van het onderwijs, vraagt om een net even andere kijk dan in het regulier onderwijs. Alle scholen die het onderwijs aan nieuwkomers verzorgen dienen zichzelf de vraag te stellen: *Wat willen we nieuwkomers op onze school in hun eerste periode dat zij onderwijs in Nederland volgen, meegeven ten aanzien van burgerschap en hoe geven we dat vorm?*

Om scholen hierin stap voor stap te ondersteunen is deze handreiking opgesteld.

Leeswijzer handreiking

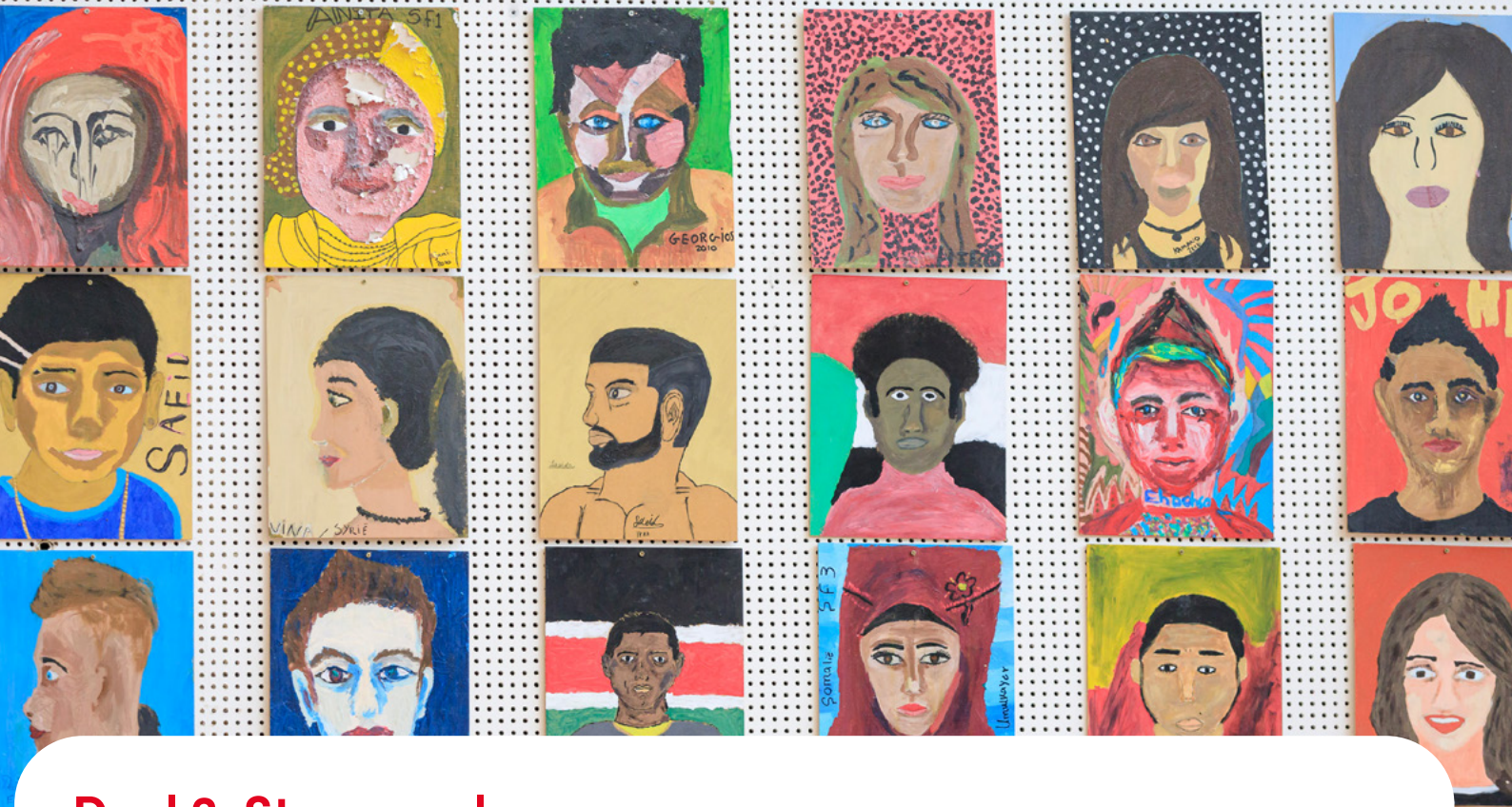
Hoe burgerschap vorm krijgt op jouw school en hoe het aansluit bij de visie en identiteit van de school en het schoolbestuur is aan het onderwijsteam zelf om te bepalen. Anders gezegd: iedere schoolcontext is anders en brengt daarmee andere vragen met zich mee. Als school heb je de vrijheid om andere accenten of nuances aan te brengen. Welke vragen leven er op jouw school? In welke context groeien jouw leerlingen op en wat betekent dit voor het onderwijsaanbod? Wat willen jullie de leerlingen meegeven in de korte tijd dat zij onderwijs volgen op jouw school? En bovendien, wat vinden jullie als onderwijsteam zelf belangrijk om leerlingen mee te geven?

In Deel 1 van deze handreiking vind je algemene informatie over burgerschapsonderwijs. In Deel 2 helpen

we je om aan de hand van een stappenplan voor Burgerschap te komen tot een passend onderwijsaanbod dat cyclisch geëvalueerd wordt. In Deel 3 van deze handreiking vind je een format dat een hulpmiddel is om de inhoud burgerschapsonderwijs van jouw school overzichtelijk weg te zetten. Het advies is om de leerinhouden te koppelen aan de onderbouw, middenbouw of de bovenbouw waardoor het makkelijker is om aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen.

Belangrijk is dat iedereen zich realiseert dat reeds opgedane kennis en vaardigheden van de leerling in het land van herkomst zeer uiteen kan lopen. Zo ook het Nederlandse taalniveau, waardoor in het onderwijs aan nieuwkomers altijd vanzelfsprekend moet worden ingezet op de Nederlandse woordenschat en de taalsteun die nodig is.

Deel 2. Stappenplan

Burgerschap in het onderwijs aan nieuwkomers kan niet worden gezien als een apart onderdeel binnen het onderwijsaanbod. Het is een rode draad binnen het gehele onderwijsaanbod en wordt daarmee uitgedragen zowel binnen als buiten het klaslokaal.

De overheid vraagt van scholen om deze basiswaarden in het burgerschapsonderwijs te bevorderen:

- Vrijheid van meningsuiting
- Gelijkwaardigheid
- Begrip
- Verdraagzaamheid
- Afwijzen van onverdraagzaamheid
- Afwijzing van discriminatie
- Autonomie
- Verantwoordelijkheidsbesef

Bron: Wet (met Memorie van Toelichting en behandeling in Eerste en Tweede Kamer) in verband met verduidelijking van de burgerschapsopdracht aan scholen in het funderend onderwijs, 2021.

De 'Handreiking burgerschapsonderwijs voor nieuwkomersvoorzieningen' vormt samen met de 'Ijkkpunten voor goed burgerschapsonderwijs', een uitgave van de PO-Raad, VO-Raad, MBO-Raad, Stichting School & Veiligheid en de Academische Werkplaats (AWP) Sociale Kwaliteit onderwijs, een houvast om het burgerschapsonderwijs voor nieuwkomers vorm te geven. In de uitgave zijn de 'Negen-Ijkkpunten' als een stappenplan opgenomen. De school kan het stappenplan gebruiken als check (doen we de goede dingen?) of als 'spoorboekje' (hoe gaan we het aanpakken?). Dit stappenplan hebben we voor de handreiking toegeschreven naar het onderwijs aan nieuwkomers.

STAP 1:

Leerlingenpopulatie in kaart brengen

Om het burgerschapsonderwijs voor nieuwkomers te definiëren en visie te formuleren is het belangrijk om de leerlingenpopulatie van jouw school goed in kaart te brengen. Omdat de populatie van nieuwkomers op jouw school continu onderhevig kan zijn aan in-, door- en uitstroom van leerlingen met zijn eigen achtergrond, culturele gewoontes en gebruiken is het belangrijk om dit met regelmaat opnieuw te doen. Bijvoorbeeld jaarlijks of halfjaarlijks.

Om de leerlingenpopulatie in kaart te brengen, kun je gebruik maken van de volgende richtvragen:

- Wie zijn de leerlingen en de ouders/ verzorgers die de school in komen? Waar komen zij vandaan en wat zijn kenmerken van de groep?
- In welke omgeving groeien jullie leerlingen op in Nederland? Hoe kijken de leerlingen naar deze omgeving? En hoe kijkt de omgeving naar jullie leerlingen?
- In hoeverre verschilt het onderwijssysteem waar zij mee te maken hebben gehad met die van het Nederlandse onderwijssysteem?
- In hoeverre zijn de leerlingen bekend met een democratie?
- Zijn ze bekend met verschillende vormen van diversiteit (o.a. LHBTI, culturen en geloven)?
- Spelen in de nabije omgeving van de leerling(en) maatschappelijke issues? (databronnen zijn: de wijkmonitor of alle cijfers.nl)

STAP 2:

Burgerschap definiëren en visie formuleren

Burgerschap in het onderwijs aan eerstejaars nieuwkomers gaat over het proces van samen leren en leven in de Nederlandse samenleving. We streven ernaar onze leerlingen, die pas in Nederland zijn, vanuit een veilige basis te begeleiden tot verantwoordelijke, zelfstandige en kritische wereldburgers die in staat zijn om actief deel te nemen aan de Nederlandse maatschappij. Daarbij gaan we uit van de eigen culturele bagage kennis en ervaringen die we verder aanvullen met kennis, vaardigheden en houdingen over de Nederlandse samenleving en leren we onze leerlingen deze samenleving beter te begrijpen. Diversiteit en identiteit zullen daarom logischerwijs duidelijk naar voren komen in jullie visievorming.

Daarmee stellen we dat burgerschapsonderwijs aan nieuwkomers draait om de vraag: wat wil de school de leerlingen meegeven als voorbereiding op 'het leven in Nederland'? "Het gaat bij burgerschap dus ook over waarden. Bij de invulling van burgerschapsbevordering is het daarom essentieel dat scholen zichzelf de vraag stellen wat de school waardevol en nastrevenswaardig vindt.

De visie van de school op burgerschap is een logisch vertrekpunt voor de invulling van het burgerschapsonderwijs. Vragen die dan opkomen zijn bijvoorbeeld: hoe zien wij een 'ideale burger'? Wat doet zo'n burger? En hoe kunnen we eraan bijdragen dat onze leerlingen (die net nieuw zijn in Nederland) zich tot zulke burgers ontwikkelen?" (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

Bij het formuleren van jullie visie op burgerschapsonderwijs aan nieuwkomers, is het extra belangrijk om rekening te houden met verschillen tussen leerlingen. Denk bijvoorbeeld aan het kerndoel: "de leerling verkent hoe die

democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven." In sommige landen zijn kinderen helemaal niet gewend om hun mening te geven en/of zijn er grote verschillen tussen regels voor jongens en meisjes. Het is belangrijk dat jullie hier bij het formuleren van jullie visie op burgerschapsonderwijs oog voor hebben.

Om samen met het team aan de slag te gaan met een eigen visie, kun je gebruik maken van onderstaande richtvragen:

- Wie zijn de partners rondom jullie school en hoe is de samenwerking?
- Wat speelt er op jullie school / welke dynamiek is er?
- Welke maatschappelijke gebeurtenissen hebben invloed op jullie school?
- Wat vinden jullie als team belangrijke waarden en normen om over te brengen? Hoe beïnvloeden deze waarden en normen jullie onderwijs?
- Hoe zien jullie als team de leer- en leefomgeving op school? En daarbuiten?
- Wat heeft de leerlingenpopulatie nodig om actief aan de slag te gaan met burgerschap?
- Welke kansen zien jullie? Maar ook, voor welke uitdagingen staan jullie als team?
- Wie is de leerling die de school straks verlaat: welke houding en vaardigheden heeft deze leerling volgens jullie op zak?
- Welke bestuursbrede en/of schoolbrede visie is er op burgerschap en in hoeverre sluit deze aan bij de dynamiek van de Taalschool/-klas.

Deze stap hoeft meestal niet veel tijd te kosten. Houd het concreet en maak het niet te groot. Start met de vraag: wat willen wij onze leerlingen leren in de periode dat ze bij jou op school zijn?

STAP 3:

Concrete leerdoelen formuleren

“Door de visie te concretiseren wordt duidelijk hoe de school de visie uitwerkt in de kennis, houdingen en vaardigheden die volgens de school passen bij goed burgerschap. Het is belangrijk dat de onderwijsdoelen concreet zijn, zodat duidelijk is wat de leerlingen moeten leren. Dus niet: ‘we bereiden onze leerlingen voor op de multiculturele samenleving’. Maar: ‘bij een verschil van mening willen onze leerlingen een oplossing vinden waar iedereen zich in kan vinden, en ze weten hoe ze dat kunnen aanpakken” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021). Of (meer nieuwkomers specifiek): ‘onze leerlingen weten dat je een eigen mening mag hebben en oefenen met het uiten van hun mening.’

De school vormt één of meerdere hoofddoelen voor burgerschap voor de korte periode dat zij bij jullie onderwijs volgen: ‘Als onze leerlingen de school verlaten, dan ...’ waarbij je vervolgens aangeeft bij welk(e) domein(en)/kerndoel(en) het past.

Hier geldt dus: hoe concreter, hoe beter. Daarom is het nodig om leerdoelen te formuleren voor de verschillende groepen in het onderwijs aan nieuwkomers: gaat het om kleuters of om leerlingen van groep 7? Door de leerdoelen concreet te formuleren en toe te spitsen op specifieke groepen leerlingen, is het gemakkelijker om te bepalen

welke leerstof nodig is en in welke vorm en volgorde die wordt aangeboden (zie stap 4). Het is belangrijk dat de leerdoelen in lijn zijn met de wettelijke opdracht (het bevorderen van basiswaarden) en met de kerndoelen die betrekking hebben op sociale en maatschappelijke competenties. Bij het vaststellen van leerdoelen kunnen de leraren het voortouw nemen.

Tip: “Het gaat er bij burgerschapsonderwijs niet zozeer om dat leerlingen leren om zich ‘netjes’, of naar verwachting te gedragen, maar dat zij leren om in hun doen en laten rekening te houden met anderen, zonder zichzelf tekort te doen, dat ze leren om samen te leven op een manier die recht doet aan iedereen” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021). Dat kan soms schuren met wat nieuwkomers gewend zijn vanuit hun eigen cultuur, achtergrondkennis en de gebeurtenissen die zij hebben meegemaakt. Daarnaast beschikken zij nog niet over de Nederlandse taal die nodig is om hierover met elkaar in gesprek te gaan. Leerlingen laten kennis maken, laten oefenen en aanzetten tot kritisch nadenken draagt bij aan een basis om aan te kunnen sluiten bij leeftijdsgenoten in het regulier onderwijs.

In het format kan dit worden weggezet bij de ‘leerinhoud (leerlingenpopulatie specifiek), de leerling is bekend met/kan/wil ...’

STAP 4:

Lesstof en activiteiten vaststellen

“Nadat de leerdoelen zijn vastgesteld, kan de school passende leerstof, activiteiten en verwerkingsopdrachten kiezen. Denk ook hier aan kennis, houdingen en vaardigheden. Ook het oefenen van burgerschapscompetenties in de praktijk - zowel binnen als buiten de school - hoort daarbij. Het is van belang om ook aandacht te besteden aan de didactische en pedagogisch aspecten van het burgerschapsonderwijs. Staat de pedagogische aanpak bijvoorbeeld haaks op de leerdoelen, dan kan dat de geloofwaardigheid van het burgerschapsonderwijs schaden. Bij de keuze van de lesstof en de aanpak kunnen de leraren het voortouw nemen.

Tip: Vaak is er al veel voorhanden: lesstof, projecten, activiteiten en lesmethoden. Om na te gaan of deze passen bij de vastgestelde leerdoelen, is het belangrijk om vanuit de leerdoelen te kijken welk aanbod nodig is. Dan wordt duidelijk welke leerstof en activiteiten ontbreken en hoe het aanbod moet worden aangevuld om de leerdoelen te bereiken” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021). Denk bij nieuwkomers ook aan de aanpak in didactisch en pedagogisch handelen die je als school al passend maakt voor deze doelgroep.

In het format kan dit worden weggezet bij ‘welk aanbod’.

STAP 5:

Samenhang aanbrenge

Burgerschap loopt net als taal als een rode draad door het onderwijsprogramma aan nieuwkomers. Net zoals elk moment een taalleermoment is, kun je ook veel momenten zien als een (potentieel) oefenmoment voor burgerschap. Denk aan coöperatieve werkvormen waarbij leerlingen ervaringen uitwisselen en naar elkaar luisteren, vrije speelmomenten, taaldenkgesprekken, taalrondes enzovoorts.

Doelgericht aanbod houdt in dat een school werkt met concrete doelen. Deze maken duidelijk welke leerlingen wat moeten leren. Bij voorkeur is dat beschreven in waarneembaar gedrag. Het format leent zich ervoor om de doelen SMART te beschrijven.

Bij het lesgeven aan nieuwkomers zien we grote verschillen tussen leerlingen. Daarom volgt iedere leerling zoveel mogelijk zijn eigen leerlijn. Bij het plannen van burgerschapsonderwijs kun je denken aan groepsactiviteiten, waarbij rekening gehouden wordt met de gestelde doelen, thema's waaraan gewerkt wordt én verschillen tussen leerlingen. Er kan ook gekozen worden voor activiteiten in kleinere –homogene– instructiegroepjes.

Hoe je de gekozen leerstof en activiteiten ook plant, het is belangrijk te zorgen voor een logische opbouw. Wat moet eerst? Wat bouwt daarop voort? Wat past in welk leerdomein? Houd bij de ordening ook rekening met bijvoorbeeld een opbouw van eenvoudig naar complex, van dichtbij naar veraf, of van uitgangspunt naar toepassing. Dus zowel de doelen als het aanbod vertonen samenhang.

[Zie format op pagina 17.](#)

Deze stap levert een curriculum op, waarin de leerdoelen, lesstof, methoden en aanpak zijn uitgewerkt. Samenhang kun je ook vinden in het aanbod van het onderwijs aan nieuwkomers in de verschillende vakken. Denk hierbij aan de lessen en (LOWAN-)leerlijnen voor Nederlandse (mondeline) taal en woordenschat, sociaal emotioneel leren en het thematisch werken. Daar worden onderdelen actief geoefend, die passen bij jullie burgerschapsdoelen: denk aan het oefenen van een dialoog of het verwoorden van een mening. Door het zo concreet mogelijk weg te zetten wordt het duidelijk of alle benodigde afspraken zijn gemaakt (bijvoorbeeld over pedagogisch handelen en schoolregels) en of de benodigde leermiddelen beschikbaar zijn. Ook kunnen de randvoorwaarden worden gecheckt die nodig zijn om het curriculum te realiseren. Hebben leraren bijvoorbeeld behoefte aan scholing of ondersteuning?

Deze stap kan worden uitgevoerd door een kleine groep, die bestaat uit bijvoorbeeld de schoolleiding en een aantal leraren. De school zet regelmatig het curriculum af tegenover de leerlingenpopulatie, omdat de continue verandering hiervan kenmerkend is voor het onderwijs aan nieuwkomers.

Tip: In het onderwijs aan nieuwkomers wordt veel gewerkt met thema's. Door daar waar mogelijk de thema's te koppelen aan leerdoelen voor burgerschapsonderwijs, verrijk je zowel het taalaanbod als het burgerschapsaanbod en wordt het thema nog concreter.

Samenhang zie je als de visie, de populatie en de doelen met elkaar gelinkt zijn. Er is dan een congruente opbouw van de visie, die aansluit bij de populatie en zijn burgerschapsbehoefte.

STAP 6:

DOEN! Het curriculum wordt in praktijk gebracht

“Hierbij zijn vooral de leraren aan zet, maar ook schoolleiders en het schoolbestuur spelen een belangrijke rol: krijgen leraren voldoende tijd? Worden afspraken nagekomen? Lopen zaken anders dan voorzien en, moet er worden bijgestuurd? Maar het belangrijkste is dat schoolleiding en bestuur blijf geven van actieve belangstelling en steun. Die fungeren als brandstof voor de ontwikkeling van het burgerschapsonderwijs” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

Informeer de vervolgscholen over aan welke doelen is gewerkt tijdens de eerste jaren onderwijs in Nederland op jouw school, zodat zij hierop kunnen voortbouwen. Leg uit in hoeverre de leerling de kerndoelen –die

soms zeer sterk verschillen met de culturele achtergrond van leerlingen- lijkt te begrijpen en kan toepassen.

“Tip: Spreek af wie wat doet, wanneer dat klaar moet zijn en zet dat op papier. Wijs iemand aan die bewaakt of de afspraken worden nagekomen en zet de voortgang tenminste eens per twee maanden op de agenda van de teamoverleggen. Zorg voor een ondersteuner of vraagbaak, die kan meedenken en -helpen als het even moeilijk gaat. Bedenk dat het niet ‘morgen’ klaar hoeft te zijn. Dat er soms dingen misgaan, hoeft geen probleem te zijn, zo lang de gemaakte afspraken langzamerhand invulling krijgen” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

STAP 7:

De resultaten in kaart brengen

“Om goed burgerschapsonderwijs te geven, is het essentieel om antwoord te krijgen op de vraag of de leerlingen hebben geleerd wat de bedoeling was. Ook de wet vraagt dat van scholen. De school kan de resultaten van het burgerschapsonderwijs op allerlei manieren vaststellen. Zie daarvoor Ijkpunt 6.

Het komt er kort gezegd op neer dat de school vaststelt op welke manier ze bepaalt of de leerlingen zich de beoogde kennis, houdingen en vaardigheden hebben eigen gemaakt of hier nog mee aan het oefenen zijn. Het kan effectief zijn om één of enkele leraren aan te wijzen, die zich hierin verdiepen en hiervoor een bij de school passend voorstel doen” (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

Tip: Breng de resultaten van het burgerschapsonderwijs op een eenduidige en transparante manier in kaart, zodat duidelijk is wat leerlingen kennen, kunnen en vinden of dat ze hiermee oefenen. Een gestandaardiseerd

meetinstrument kan hierbij helpend zijn, maar is momenteel nog niet beschikbaar gesteld door een uitgeverij. In het onderwijs aan nieuwkomers wordt momenteel op veel scholen gebruik gemaakt van een eigengemaakt instrument waarmee de veiligheid en welbevinden non-verbaal wordt gemeten.

Op de site van LOWAN staat een voorbeeld dat schoolteams kunnen aanpassen naar hun specifieke situatie.

Meting van de burgerschapscompetenties van leerlingen is vooral zinvol als de school:

- weet welke leerdoelen ze nastreeft,
- de resultaten gebruikt om na te gaan of die doelen worden bereikt,
- de uitkomsten benut voor een betere afstemming van het burgerschapsonderwijs op de behoeften van leerlingen en voor de verdere ontwikkeling van het burgerschapsonderwijs

STAP 8:

Het burgerschapsonderwijs evalueren en bespreken

“De school relateert de resultaten aan de leerdoelen: is de school tevreden? En zijn de betrokken partijen dat ook? Denk daarbij aan de leerlingen, de ouders, het bestuur en overige stakeholders. Bij de verantwoording van de evaluatie zijn vooral de schoolleider en het bestuur aan zet.

Tip: Maak gebruik van zelfevaluatie-instrumenten of QuickScans. Dat bespaart werk en helpt het team om de goede vragen te stellen en daarvan verslag te doen. ‘Transparantie’ en ‘aanspreekbaarheid’ zijn belangrijke waarden, zeker als het gaat om burgerschapsonderwijs.

STAP 9:

Zijn we goed op weg?

LIGGEN WE OP KOERS?

Het gebeurt nogal eens dat het team enthousiast begint met burgerschapsonderwijs, maar dat niet alles meteen lukt en de aandacht voor burgerschap langzaam wegzakt.

Bovendien zijn er inmiddels andere urgente zaken die aandacht vragen. Is er een manier om na te gaan of de school op de goede weg is? En waar kunnen schoolbestuur en schoolleiding op letten? Tot besluit volgen hier enkele aandachtspunten die helpen om in te schatten of de school op de goede weg is om burgerschap in te vlechten in het onderwijs.

WE ZIJN OP KOERS ALS...

- ... burgerschap is ingeburgerd. Hoe de school burgerschap ook noemt (er zijn ook scholen die bijvoorbeeld spreken van 'brede vorming'), iedereen heeft er een (globaal) beeld bij en kan in eigen woorden aangeven wat burgerschap betekent voor het eigen doen en laten op school.
- ... burgerschap zichtbaar is in de organisatie. Het thema 'burgerschap' staat regelmatig op de agenda van teamvergaderingen, de schoolleiding vraagt er zo af en toe naar, het bestuur is geïnteresseerd en wil van tijd tot tijd worden geïnformeerd, leraren praten over de actualiteit en bespreken of ze daar aandacht aan willen besteden in de lessen, en er liggen regelmatig documenten op

tafel met 'burgerschap' in de titel, er staat informatie over op de website en in de lokale media. In de onderwijspraktijk zijn er allerlei 'sporen' zichtbaar: leerlingen krijgen verantwoordelijkheden, er zijn lesmaterialen die zijn gericht op burgerschap, leerlingen doen activiteiten buiten de school, et cetera.

- ... de sfeer op school open en voor iedereen plezierig is. Leerlingen (en leraren) zijn zich bewuster van wat ze doen en zeggen, en zijn daarop aanspreekbaar.
- ... leraren (en leerlingen) elkaar aanspreken op gedrag of op uitspraken die vragen oproepen.
- ... er meer wordt gediscussieerd. Onderwerpen die eerder werden vermeden, zijn beter bespreekbaar. Er is ruimte om over die onderwerpen met elkaar te praten.
- ... meningsverschillen en tegenstellingen, die eerder onder de oppervlakte bleven, zichtbaar zijn. Dat het er soms heftig aan toe gaat, hoeft geen probleem te zijn en laat zien dat de bevordering van burgerschap 'werkt': lastige thema's worden besproken en daar kan iedereen van leren.
- ... de 'spelregels' - de basiswaarden van de democratische rechtsstaat - 'werken'. Er is ruimte voor andere meningen, er is sprake van wederzijds respect, men luistert naar elkaar en is bereidheid om zich in de ander te verplaatsen" (AWP Sociale Kwaliteit e.a., 2021).

Deel 3. Kerndoelen/richting inhoud planning

Onderstaande format is een hulpmiddel om naar aanleiding van de bovenstaande stappen de inhoud burgerschapsonderwijs van jouw school overzichtelijk weg te zetten. Wat in het format wordt weggezet, moet een afspiegeling zijn van de visie, leerlingenpopulatie, maatschappelijke issues en hoofdoelen van het burgerschapsonderwijs van de school.

Het advies is om ze te koppelen aan bijvoorbeeld de onderbouw groep, de middenbouw, de bovenbouw of de gehele school en hangen daarmee samen met leeftijd dus ook de belevingswereld. Daarbij realiserend dat bij nieuwkomersleerlingen de reeds opgedane kennis en vaardigheden van de leerling in het land van herkomst sterk kunnen verschillen. Zo ook het Nederlandse taalniveau, waardoor als vanzelfsprekend in het onderwijs aan nieuwkomers, altijd ingezet moet worden op de Nederlandse woordenschat en taalsteun die nodig is. Daarmee ook in het burgerschapsonderwijs.

Kerndoelen Burgerschap (SLO, 2025) (mogelijk vanaf 1 augustus 2027 wettelijk)	
Domein	Democratische oefenplaats
Kerndoel 19	De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats A Sociale en maatschappelijke competenties
Domein	Samenleven in een democratische rechtstaat
Kerndoel 20	De leerling leert over samenleven in een democratische rechtstaat A Basiswaarden van de democratische rechtstaat B Diversiteit in de samenleving
Domein	Vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid
Kerndoel 21	De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid A Democratische betrokkenheid B Maatschappelijke betrokkenheid

Format hoofdoelen en inhoud burgerschapsonderwijs voor nieuwkomersvoorzieningen

Onderstaand format is bedoeld als een hulpmiddel. Gebruik gerust een geschikte eigen manier om de inhoud burgerschapsonderwijs van jouw school overzichtelijk weg te zetten.

Hoofdoel: als onze leerlingen de school verlaten, dan

(tip: je kan voor meerdere hoofdoelen kiezen, afhankelijk van de leerlingenpopulatie, visie, maatschappelijke issues)

Ons hoofdoel past bij het domein/kerndoel: *(kunnen er meerdere zijn)*

Leerinhouden *onderbouw/middenbouw/bovenbouw/gehele school*

Kennis en inzicht <i>kennen</i>	Vaardigheden <i>kunnen</i>	Houdingen/attitude <i>willen</i>
De leerling is bekend met/kent...	De leerling kan...	De leerling wil...
Deze kennis wordt aangeboden door: <i>de methode, een evenement, een activiteit...</i>	Deze vaardigheden worden geoefend door: <i>een werkvorm, een gesprekvorm, voor- doen-nadoen, drama ...</i>	De leerkracht stimuleert door: <i>een voorbeeld functie te zijn, bekrachtigen van de juiste houding, reflectievragen te stel- len...</i>
Dit bieden we aan in:	<i>(week/periode/thema)</i>	
Hoe weet je dat het doel bereikt is/zichtbaar door:	<i>Observeren/vragenstellen aan de groep/foto's/producten van leerlingen (muurkrant/foto's hoofdoelen en met pictogrammen erop reflecteren/SEO-lijst/vragenlijst welbevinden en vei- ligheid/kindgesprekken</i>	

Tip: differentieer in Nederlandse taal/thuistaal vaardigheid